

Kényszerválás Egy mellőzött globális gyakorlat a gazdaság, a jog, a társadalmi nem és a politika keresztmetszetében

Berta Péter¹

DOI: [10.29180/978-615-6342-49-2_3](https://doi.org/10.29180/978-615-6342-49-2_3)

Absztrakt

A tanulmány a kényszerválás gyakorlatának rövid ismertetésére tesz kísérletet, különös tekintettel annak globális jelenlétére, valamint legelterjedtebb típusaira (állam, házastárs, szülő és vallás vezérelt kényszerválások). A tanulmány második része bemutatja az erdélyi gábor romákra jellemző elrendezett házasságokhoz és elrendezett válásokhoz kapcsolódó legfontosabb ideológiákat és gyakorlatokat, kiemelve azokat az okokat, amelyek ebben a társadalmi kontextusban váláshoz/kényszerváláshoz vezethetnek. Végül az utolsó szerkezeti egység érvek sorát fogalmazza meg azzal kapcsolatban, hogy miért érdemes vizsgálni – a gazdaságszociológia/gazdaságtropológia perspektívájából – a szülő, illetve a házastárs vezérelt kényszerválásokat az említett roma populációban.

Kulcsszavak: kényszerválás, elrendezett házasság, társadalmi nem, politika, gábor romák

Bevezetés

E tanulmányban az egyik kutatási területem – a kényszerválás – rövid ismertetésére és a kutatás tudományos és társadalompolitikai jelentőségének bemutatására vállalkozom. E kutatási téma kijelölését korábbi, az elrendezett házasság gazdasági, politikai és társadalmi dimenzióira koncentrálnó vizsgálódásaim inspirálták – az erdélyi gábor roma csoportban megkötött, általam megfigyelt elrendezett házasságok ugyanis számos esetben a házastársi összeférhetlenségre vagy a szülők döntésére visszavezethető kényszerválással végződtek (Berta 2019, 2023a, 2023b). A kényszerválás gazdaságszociológiai és gazdaságtropológiai jelentősége elsősorban abból fakad, hogy e gyakorlat háttérében gyakran politikai következményekkel is járó gazdasági konfliktusok, illetve a gazdasági haszonszerzés motivációi állnak. Kiváló példa erre a hozománnyal kapcsolatos családközi konfliktusok miatt bekövetkezett kényszerválások sora a már említett erdélyi gábor romák között (Berta 2019, 2023b), vagy a transznacionális feleségelhagyás számos, Indiában dokumentált esete (Anitha, Roy & Yalamarty, 2018a; Anitha, Yalamarty & Roy, 2018b).

Mi a kényszerválás?

A kényszerházasság háttérében meghúzódó motivációk, az általa kiváltott összetett hatások, valamint az e gyakorlat kortárs transzformációi iránti társadalomtudományi érdeklődés a közelmúltban sem veszített korábbi intenzitásából (lásd például Chantler & McCarty, 2020; Esthappan et al., 2021; Marcus, Begum, Alsbahi & Curtis, 2019). Mindeközben egyetlen olyan state-of-the-art jellegű elemzés sem található a szakirodalomban, amely a kényszerválás változatos kontextusainak, okainak, mechanizmusainak és következményeinek elemzésével és összehasonlításával foglalkozna, annak ellenére, hogy e gyakorlat a kényszerházasságéhoz hasonló globális elterjedtséggel rendelkezik, tudományos és társadalompolitikai jelentőségét pedig számtalan olyan hosszabb-rövid utalás bizonyítja, amelyek más témákkal foglalkozó könyvekben és folyóiratcikkekben kaptak helyet.

¹ Berta Péter (Budapesti Gazdasági Egyetem, Külkereskedelmi Kar, Kommunikáció Tanszék, berta.peter@uni-bge.hu)

Az ágencia társadalmi eloszlása alapján, vagyis azt figyelembe véve, hogy a válást ki/mi kényszeríti ki, a kényszerválás eseteinek többsége besorolható az alábbi kategóriák valamelyikébe: állam által vezérelt; házastárs által vezérelt, szülő által vezérelt, illetve vallás által vezérelt kényszerválás. Az alábbiakban e kategóriák kapcsán említek néhány példát.

Az állam által vezérelt kényszerválás típusai közül a legintenzívebb médiaérdeklődést a transzgender személyek családi élethez való jogát korlátozó, számos államban megfigyelhető azon joggyakorlat váltotta ki, amely – implicit vagy explicit módon – megköveteli a transzgender személyek korábban megkötött házasságának felbontását, mielőtt elismerné új társadalmi identitásukat (D’Amico & Nardocci, 2016; Szydłowski, 2016; van den Brink & Dunne, 2018). Shanneik és Vahle (2023) az állam által vezérelt kényszerválás egy másik típusára hívják fel a figyelmet, azt vizsgálva, hogy a német szövetségi parlament által 2017-ben elfogadott egyik új törvény hatására a német állam hogyan és miért bontja fel automatikusan a Németországba érkező szíriai és iraki kiskorú menekültek hazájukban korábban kötött házasságait. Az új törvény életbe lépése óta Németországban minden olyan házasságot, ahol a házaspár legalább egyik tagja 16 évesnél fiatalabb volt a házasságkötés pillanatában, semmisnek nyilvánítanak – mindenféle bírósági eljárás vagy a menekült házaspárral történő előzetes konzultáció nélkül.

A házastársvezérelt kényszerválás az egyik házastárs egyoldalú (stratégiai) döntésére vezethető vissza (Mandal, 2018; Schrago, 2022; Anitha, Roy & Yalamarty, 2018a; Anitha, Yalamarty & Roy, 2018b). E gyakorlat gyakori következménye azoknak a fiatal korban létesített elrendezett házasságoknak, ahol a pár a házasságkötés után áthidalhatatlan házastársai összeférhetetlenséggel szembesül, például azért, mert az egyik házastárs valaki más – és nem felesége vagy férje – iránt táplál romantikus érzelmeket. A házastársvezérelt kényszerválás egy további típusára világítanak rá azok a kutatások, amelyek a nők elleni erőszak egy új formájaként értelmezett, transznacionális feleségelhagyás okait, mechanizmusait és következményeit vizsgálják (Anitha, Roy & Yalamarty, 2018a; Anitha, Yalamarty & Roy, 2018b; Banglades kapcsán lásd Begum, 2014). Az ide tartozó esetek közös vonása, hogy az Indiában létrejött elrendezett házasságok megkötése után a férfiek az aktuális tartózkodási helyükül szolgáló országba távoztak feleségükkel együtt, majd rövidesen hazahozták feleségeiket Indiába, ahol végleg magukra hagyták őket. Ezután a férfiek a saját tartózkodási helyükül szolgáló országban válópert indítottak, amelyről a legtöbb feleségnek nem volt tudomása. A férfiek azért folyamodtak az egyoldalú kényszerválás stratégiájához, hogy kisajátíthassák a feleségeikkel kapott hozományt.

A szülővezérelt kényszerválás kialakulása arra a tényre vezethető vissza, hogy az egyik házastárs szülei gyermekük elrendezett házasságának felbontása mellett döntenek – vagyis a szülői hatalom, autoritás és érdek hangsúlyos jelenlétére (Begum 214; Berta 2019, 2023a, 2023b; Al-Krenawi & Graham, 1998, p. 106; Kressel & Abu-Rabi’a, 2011; Meler, 2013, p. 28; lásd még Savaya & Cohen, 2003; Li et al., 2017, p. 12–13; Abu-Rabia-Queder, 2007, p. 308, 317; Samin, 2012). Ezek a válások akkor minősülnek kikényszerítettnek, ha a válás tervét egyik vagy mindkét házastárs ellenzi. Ez a kényszerválástípus elsősorban azokban a társadalmi kontextusokban fordul elő, ahol az elrendezett házasság a preferált házassági forma, a házasságkötésre fiatal korban kerül sor, és az elrendezett házasságot támogató, házasságkötés előtti kényszerítő kontextuális erők és hatások (például a szülői felügyelet és kontrol) a házasságkötés után is hosszabb-rövidebb ideig fennmaradnak.

A kényszerválás hátterében gyakran vallási vezetők, testületek vagy tanítások állnak. Kiváló példa erre a fundamentalista mormon többnejűség esete, amely „az elrendezett házasságok olyan rendszere, ahol a vallási vezetők úgy is jutalmazhatják vagy büntethetik közösségük férfitagjait, hogy feleségeket jelölnek ki számukra, illetve megakadályozzák tervezett házasságaik létrejöttét” (Quek, 2018, p. 127). Amint azt több kutatás alátámasztja, a fundamentalista mormon többnejűség redistributív aspektussal is rendelkezik, vagyis a vallási

vezető azokat a férfiakat, „akik a bizalomra érdemtelennek vagy engedetlennek bizonyulnak” (Quek 2018, p. 138), úgy is szankcionálhatja, hogy felbontja a korábban nekik ’kijelölt’ feleségekkel kötött házasságaikat, vagyis a kényszerválás stratégiáját alkalmazza, majd az elvált feleséget a közösségen belül arra érdemesnek tekintett férfikkal házасítja újra (lásd még Bennion, 2012, p. 130).

A kutatás kontextusáról: Kényszerválás az erdélyi gábor romák között

A gábor romákra az elrendezett házasság, a patrilokalitás és az etnikai endogámia jellemző. Az első házasságkötésre a lányok esetében többnyire 13-14, a fiúk esetében pedig 14-16 éves kor között kerül sor a házasságra lépő fiatalok és legközelebbi rokonaik jelenlétében – a romániai hatóságok és egyházak teljes kizárásával (Berta 2019, 2023b). A fiatal pár házasságával párhuzamosan családjaik között házassági szövetség (xanamikimo) jön létre, amely lehetőséget biztosít a két család közötti, az átlagosnál intenzívebb gazdasági, politikai és társadalmi együttműködésre.

A házassági szövetség politikai dimenziója nemcsak a házasságkötés során gazdát cserélő hozomány jelentőségére vezethető vissza (amelynek összege esetenként a 100.000 eurót is elérheti), hanem arra is, hogy a szülőtársak kiválasztása és a hozomány összegével kapcsolatos egyezkedés lehetőséget kínál az egyének, családok és apai ágak közötti erőviszonyok reprezentálására, újratermelésére és alakítására. A szülőpárválasztás hangsúlyos stratégiai eszköze lehet például a társadalmi közelség/szolidaritás kinyilvánításának és megerősítésének; a politikai pártfogókeresésnek; a felfelé irányuló státusmobilitásnak és a hírnévgyarapításnak; a társadalmistátusz-távolság újratermelésének vagy növelésének; a konfliktusmegelőzésnek és -menedzselésnek, emellett alkalmi megélhetési stratégiaként is hasznosulhat.

A párválasztással kapcsolatos ágencia generációk (szülők és gyermekük) közötti eloszlása család- és helyzetfüggő. Rendszerint a szülők választják ki gyermekük leendő házastársát – pontosabban azt a gábor roma családot, ahol a leendő házastárs él. Az általam dokumentált esetek többségében a szülők nem vonták be gyermeküket az etnikus házassági piac feltérképezésébe és a párválasztással kapcsolatos döntéshozatalba, csupán tájékoztatták őt választásukról. Gyakran előfordult, hogy választásuk közlése során kikérték gyermekük véleményét arról, hogy tetszik-e neki a kiszemelt fiú/lány („Cejol tut?” ’Tetszik ő neked?’), vagyis arról, hogy elfogadja-e őt házastársnak. Kifejezetten helyzetfüggő volt azonban, hogy a fiatal válaszában tartalmát és személyes házassági preferenciáit a szülők milyen mértékben vették figyelembe. A kiszemelt házastárssal kapcsolatos véleménynyilvánítás lehetősége gyakran csupán szülői udvariassági rutin volt, és a szülők az esetleges ellenvéleményt figyelmen kívül hagyták, vagy ellenvélemény esetén a meggyőzés különféle technikáit alkalmazva rávették gyermeküket saját álláspontja megváltoztatására, vagyis arra, hogy fogadja el a szülői választást.

Esetenként a fiataloknak (elsősorban a fiúknak) a fent említettél nagyobb mozgástér jutott a párválasztás során – szüleik hangsúlyosabban figyelembe vették személyes vágyaikat és preferenciáikat. Ez megtörténhetett például úgy, hogy a fiatal dönthette el, hogy azon családok közül, amelyekkel szülei szívesen létesítettek volna házassági szövetséget, melyik családdal kezdjék el a házasságkötéssel kapcsolatos egyezkedést. (Az elérhetőnek és vonzónak ítélt, választható családok körét a szülők és a nagyszülők határozták meg.) Ha a fiatal a kiszemelt házastárs személyét határozottan elutasította, esetenként képes volt meggyőzni szüleit arról, hogy másvalakit válasszanak számára házastársnak – például úgy, hogy a majdani házасéletét ellehetetlenítő, hétköznapi házastársi ellenállás különféle technikáit helyezte kilátásba (nem létesít szexuális kapcsolatot leendő házastársával stb.) arra az esetre, ha szülei mégis az általa elutasított személlyel házасítanák össze őt. A házastársi ellenállással való fenyegetés azonban sokszor hatástalan maradt, és a szülők ragaszkodtak ahhoz, hogy gyermekük az általuk eredetileg kiválasztott személlyel kössön házasságot.

Az általam dokumentált gábor roma házasságkötések között kevés olyan eset akadt, amikor a fiatal önmaga választotta ki leendő házastársát (szülei közreműködésével vagy anélkül), majd szülei támogatásával és felügyelete mellett házasságra lépett vele.

E roma csoportban szinte valamennyi válásra és újraraházasodásra a fiatalok tízes éveiben vagy húszas évei elején kerül sor és szinte valamennyi házasság és válás elrendezettnek tekinthető, vagyis e gyakorlatokat elsősorban a szülők irányítják, felügyelik és hitelesítik. Számos ok vezethet váláshoz – ezek közül a legfontosabbak az alábbiak:

(a) Házastársi összeférhetetlenség. Ha a fiatal pár tagjai képtelenek „megszeretni egymást” és “nem egyeznek”, és ezért kapcsolatuk olyannyira megromlik, hogy már nincs esély a harmonikus házaselet kialakítására, a házasság sok esetben válással végződik.

(b) Biológiai reprodukció. A legtöbb olyan házasságot, ahol nem születik gyermek, idővel ugyancsak felbontják, mivel az egyik legfontosabb gábor roma társadalmi érték és a házasság létrejöttének egyik központi célja a férj apai ága folyamatosságának biztosítása oly módon, hogy a párnak fiúgyermeke születik.

(c) A szülőpárok közötti házassági összeférhetetlenség. Gazdasági és politikai konfliktusok. A számos ide sorolható ok közé tartozik: a kialakult hozomány átadásának elmaradása vagy a hozomány összegének egyoldalú csökkentése, valamint az ebből fakadó hírnevvesztés; vagy az, ha a két szülőpár között kibékíthetetlen politikai konfliktus alakul ki, ami ellehetleníti házassági kapcsolati munkájukat.

(d) Politikai ambíció. A gábor roma egyének, családok és apai ágak között megfigyelhető versengés ugyancsak sokszor vezet a fiatal pár házasságának felbontásához. A válások egy része azért következik be, mert az egyik szülőpár időközben egy olyan informális házassági ajánlatot kap, amelytől jóval nagyobb presztízt és hírnevet remélhet, ezért – politikai ambíciójának engedve – felbontja gyermeke jelenlegi házasságát és újraraházásítja őt.

(e) Nők elleni erőszak. A szociabilitás gábor roma etikája. Néhány válásra azért kerül sor, mert valamelyik család súlyosan megsérti a szociabilitás gábor roma etikáját. Például oly módon, hogy a fiatal menynek az általánosan elvártnál jóval többet vagy mostohább körülmények között kell dolgoznia férje családjá háztartásában; a férj családjá nem fordít kellő figyelmet a fiatal meny alapvető szükségleteinek kielégítésére; vagy a feleséget a férj családjában tartós érzelmi vagy fizikai bántalmazás éri.

(f) Gazdasági haszonszerzés. A házasság felbontásának hátterében esetenként az egyik szülőpár pénzügyi sebezhetősége és kiszolgáltatottsága áll. Az anyagi nehézségekkel küzdő, ám vonzó házassági partnerként számoltartott, férjet adó szülőpárokhoz nemegyszer gyermekük megházásítását követően is érkeznek olyan informális házassági ajánlatok, amelyek a korábbi házasságkötés során kapott hozománynál nagyobb összegű hozományt helyeznek kilátásba arra az esetre, ha a szülők felbontják fiúk jelenlegi házasságát, és feleségül veszik számára annak a szülőpárnak a lányát, akitől a pénzügyi szempontból vonzóbb, új házassági ajánlat érkezett.

(g) Házasságtörés. A házastársak egyike által elkövetett házasságtörés ugyancsak okot adhat a házasság felbontására.

Számos esetben előfordul, hogy az előbb említett okok valamelyikére visszavezethető válás a fiatal pár egyik vagy mindkét tagja akarata ellenére, nyílt vagy burkolt szülői kényszer, vagy nyomásgyakorlás hatására megy végbe – ezekben az esetekben beszélhetünk kényszerválásról.

Miért hasznos a kényszerválás vizsgálata a gazdaságszociológia/gazdaságantropológia perspektívájából?

Amint azt a fenti bekezdések is mutatták, a gábor roma kényszerválás gyakorlata a patriarchális hatalmi viszonyok, a gazdasági motivációk és érdekek, az etnicizált jogi normák és szankciók, valamint a társadalmi és egyéb politikák keresztmetszetében helyezkedik el.

A folyamatban lévő kutatás célja, hogy feltárja a kényszerválás kialakulásához vezető legfontosabb gazdasági és társadalmi okokat; feltérképezze azon ideológiák, gyakorlatok, mechanizmusok és stratégiák változatos tárházát, amelyeket a kényszerválást elindító ágensek (jellemzően a szülők) segítségül hívnak; valamint megvizsgálja a kényszerválás többszintű, gyakran konfliktusokkal és ellentmondásokkal terhelt, egyéni, családi és kisközösségi szintű következményeit. A kutatás emellett arra is választ keres, hogy az 1989-es romániai rendszerváltás gazdasági és társadalmi következményei – például a piacgazdaságra való áttérés vagy a transznacionális gazdasági migráció elterjedése – hogyan formálták át a gábor romákra jellemző patriarchális struktúrákat és politikát, és ez az átalakulás miként hatott a párválasztással kapcsolatos generációközi egyezkedésre jellemző hatalmi viszonyokra.

E mindaddig figyelmen kívül hagyott gyakorlat részletes elemzése nemcsak a gazdasági érdekek – például a hozománnyal kapcsolatos tervek vagy konfliktusok – és a házasságpolitika többszintű összefonódásának mélyebb megértéséhez járulhat hozzá, de annak feltérképezéséhez is kontextusérzékeny elemzői perspektívát kínál, hogy miként működik a gyermeki és házastársi sebezhetőség és kiszolgáltatottság informális politikája a kérdéses roma csoportban. Továbbá rávilágít arra, hogy milyen szerteágazó és összetett következményekkel járhat a családi viszonyok tágabb gazdasági és társadalmi folyamatokba és identitásprojektekbe való intenzív beágyazottsága. E kutatási irány emellett felhívja a figyelmet arra, hogy a kényszerválás számos esetben kiskorú fiatalokat érint, ezért elengedhetetlen e gyakorlat gyermek- és nőjogi aspektusainak további részletes tanulmányozása – például az emberkereskedelem megelőzését és szankcionálását célzó Palermo protokoll (2000) perspektívájából.

A szerző kényszerválással kapcsolatos eddigi kutatási eredményei egyrészt egy hamarosan megjelenő folyóiratcikkben látnak majd napvilágot, másrészt egy általa szerkesztett tanulmánykötetben, amely a Rutgers University Press gondozásában jelenik meg várhatóan 2024 végén – 2025 elején. Ez utóbbi kötet a kényszerválás államvezérelt, házastársvezérelt, szülővezérelt, illetve vallásvezérelt eseteivel kapcsolatban nyújt globális áttekintést tizenöt olyan tanulmány segítségével, amelyek Kanadában, az Egyesült Államokban, az Egyesült Királyságban, Németországban, Romániában, Egyiptomban, az Egyesült Arab Emírátsokban, Szaúd-Arábiában, Indiában, Kínában és Indonéziában dokumentált eseteket elemeznek. A kötetben, amely *The Politics of Marriage and Gender: Global Issues in Local Contexts* című, e tanulmány szerzője által szerkesztett könyvsorozat részeként jelenik meg, jelen tanulmány szerzője egy state-of-the-art jellegű, hosszabb bevezetéssel és egy esettanulmánnyal vesz részt. A kényszerválás és a gazdasági gyakorlatok, érdekek és motivációk közötti szoros kapcsolattal magyarázható, hogy e tanulmány szerzője 2023-ban hozzákezd egy olyan angol nyelvű, szerkesztett tanulmánykötet előkészítéséhez, amelynek fókuszában a hozománnyal kapcsolatos – nemegyszer kényszerváláshoz vezető – gazdasági és politikai konfliktusok globális áttekintése áll. A kéziratot a szerzői munkaközösség várhatóan a New York University Press által publikált, *Families, Law, and Society* című könyvsorozathoz nyújtja be bírálatra 2025-ben.

Irodalomjegyzék

1. Abu-Rabia-Queder, S. (2007). Coping with 'Forbidden Love' and Loveless Marriage: Educated Bedouin Women from the Negev. *Ethnography*, 8(3), pp. 297-323.
2. Al-Krenawi, A., & Graham, J. R. (1998). Divorce Among Muslim Arab Women in Israel. *Journal of Divorce & Remarriage*, 29(3-4), pp. 103-119.
3. D'Amico, M., & Nardocci, C. (2016). LGBT Rights and the Way Forward: The Evolution of the Case Law of the ECtHR in Relation to Transgender Individuals' Identity. *ERA Forum*, 17, pp. 191-202.
4. Anitha, S., Roy, A., & Yalamarty, H. (2018a). Gender, Migration, and Exclusionary Citizenship Regimes: Conceptualizing Transnational Abandonment of Wives as a Form of Violence Against Women. *Violence Against Women*, 24(7), pp. 747-774.
5. Anitha, S., Yalamarty, H., & Roy, A. (2018b). Changing Nature and Emerging Patterns of Domestic Violence in Global Contexts: Dowry Abuse and the Transnational Abandonment of Wives in India. *Women's Studies International Forum*, 69, pp. 67-75.
6. Begum, A. (2014). Dowry in Bangladesh: A Search from an International Perspective for an Effective Legal Approach to Mitigate Women's Experiences. *Journal of International Women's Studies*, 15(2), pp. 249-267.
7. Bennion, J. (2012). *Polygamy in Primetime: Media, Gender, and Politics in Mormon Fundamentalism*. Waltham, MA: Brandeis University Press.
8. Berta P. (2019) *Materializing Difference: Consumer Culture, Politics, and Ethnicity among Romanian Roma*. Toronto – Buffalo – London: University of Toronto Press.
9. Berta P. (szerk.) (2023a) *Arranged Marriage: The Politics of Tradition, Resistance, and Change*. New Brunswick – Camden – Newark – London – Oxford: Rutgers University Press.
10. Berta P. (2023b) *Arranged Marriage as a Process: From Premarital Normalization of Arranged Marriage to Arranged Divorce and Arranged Remarriage*. In: Berta P. (szerk.): *Arranged Marriage: The Politics of Tradition, Resistance, and Change*. New Brunswick – Camden – Newark – London – Oxford: Rutgers University Press. pp. 67-90.
11. van den Brink, M., & Dunne, P. (2018). *Trans and Intersex Equality Rights in Europe – A Comparative Analysis*. Publications Office of the European Union.
12. Chantler, K., & McCarry, M. (2020). Forced Marriage, Coercive Control, and Conducive Contexts: The Experiences of Women in Scotland. *Violence Against Women*, 26(1), pp. 89-109.
13. Esthappan, S., Bastomski, S., Zweig, J., Dank, M., & Love, H. (2021). Understanding Forced Marriage in the United States: Developing Measures, Examining its Nature, and Assessing Gender Disparities. *Journal of Interpersonal Violence*, 36(11-12), pp. 5730-5760.

14. Kressel, G. M., & Abu-Rabi'a, K. (2011). Badal Marriages among the Negev Bedouin: 'Urf, Shar'ia and State Law. *Anthropology of the Middle East*, 6(2), pp. 68-93.
15. Li, H., Lei, J., Xu, F., Yan, C., Guimerans, M., Xing, H., Sun, Y., & – Zhang, D. (2017). A Study of Sociocultural Factors on Depression in Chinese Infertile Women from Hunan Province. *Journal of Psychosomatic Obstetrics and Gynaecology*, 38(1), pp. 12-20.
16. Mandal, S. (2018). Out of Shah Bano's Shadow: Muslim Women's Rights and the Supreme Court's Triple Talaq Verdict. *Indian Law Review*, 2(1), pp. 89-107.
17. Marcus, A., Begum, P., Alsabahi, L., & Curtis, R. (2019). Between Choice and Obligation: An Exploratory Assessment of Forced Marriage Problems and Policies among Migrants in the United States. *Social Policy & Society*, 18(1), pp. 19-36.
18. Meler, T. (2013). Israeli-Palestinian Women and Their Reasons for Divorce: A Comparative Perspective. *Israel Studies Review*, 28(2), pp. 18-40.
19. Quek, K. (2018). *Marriage Trafficking: Women in Forced Wedlock*. Routledge.
20. Samin, N. (2012). Kafā'a fī l-Nasab in Saudi Arabia: Islamic Law, Tribal Custom, and Social Change. *Journal of Arabian Studies*, 2(2), pp. 109-126.
21. Savaya, R., & Cohen, O. (2003). Divorce Among Moslem Arabs Living in Israel: Comparison of Reasons Before and After the Actualization of the Marriage. *Journal of Family Issues*, 24(3), pp. 338-351.
22. Schrago, S. (2022). Reclaiming Religious and Legal Authority: An Ethnography of the Women's Shari'a Courts in India. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 47(2), pp. 499-523.
23. Shanneik, Y., & Vahle, S. (2022). Forced to Divorce: Syrian and Iraqi Refugees and the „Act to Combat Child Marriage” in Germany. (Kézirat)
24. Szydłowski, M. (2016). Gender Recognition and the Rights to Health and Health Care: Applying the Principle of Self-determination to Transgender People. *International Journal of Transgenderism*, 17(3-4), pp. 199-211.